

Научне револуције: Попер, Кун, Лакатош и наука о међународним односима

Апстракт: Аутори покушавају да кроз мисаони експеримент процене употребљивост Поперовог научног оповргавања, Куновог концепта о променама парадигми и Лакатошевих истраживачких програма у дисциплини међународних односа и размотре њихову ваљаност при процени напретка у оквиру ње. Наши циљ је да покажемо да су прва два схватања неприменљива на науку која истражује тако сложено поље као што су међународни односи, а да треће може да користи при процени напретка у оквиру самих теорија (истраживачких програма), али не и на нивоу целокупне дисциплине. Наше становиште је да су научне револуције у међународним односима неодрживе, штетне и да не доносе корист дисциплини међународних односа која има врло сложен предмет истраживања. Такође, сматрамо да овој дисциплини предстоји поновно разматрање методолошких и епистемолошких претпоставки од којих полази.

Кључне речи: оповргавање, парадигматске револуције, научни истраживачки програми, међународни односи, међународни сукоби, напредак

Након завршетка Хладног рата и појаве конструктивизма у проучавању међународних односа, теоретичари ове дисциплине све чешће постављају питање да ли у оквиру ње постоји теоријски напредак и да ли долази до револуционарних промена начина мишљења о међународним односима или је све „иста стара мелодрама“.¹ Генерална хипотеза овог рада гласи да теоријске револуције како их одређују Карл Попер (Karl Popper) и Томас Кун (Thomas Kuhn) нису својствене дисциплини међународних односа, а да примена метатеоријских критеријума Имре Лакатоша (Imre Lakatos) додатно учвршћује постојеће стање у њој. Ауто-

¹ Martin Wight, „Why is there no International Theory?“, *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, eds. Herbert Butterfield and Martin Wight, 17-34 (London: Allen&Unwin, 1966).

ри сматрају да су револуције у дисциплини међународних односа неизводљиве због променљивог, међузависног, друштвеног карактера њеног предмета, па чак и некорисне. То не значи да дисциплина бележи сталан напредак, већ напротив, да „лажни плурализам“ доприноси њеној крутости, неинвентивности и учаурености. Како би дошло до напретка у дисциплини међународних односа, неопходно је да теорије напусте „парадигматски“ начин посматрања међународне стварности и да почну да „разговарају“.

Дисциплина међународних односа често се приказује као једно велико поље сукоба који се, од њеног заснивања као независне дисциплине, воде између њених теорија и праваца. Тридесетих и четрдесетих година XX века, у тзв. „Првој великој дебати“ дошло је до спора између реализма и идеализма око предмета истраживања – природе међународних односа. Други светски рат је показао ко је однео победу у овој дебати и означио теоријску доминацију реалистичког приступа у међународним односима. „Друга велика дебата“ вођена је око метода истраживања предмета дисциплине, и то између методолошког традиционализма (класични метод, холизам) и методолошког модернизма (научни метод, бихевиоризам). Ако погледамо трансформацију у радовима теоретичара реалистичког правца и њихов заокрет ка позитивизму, а затим и суштину „четврте велике дебате“, схватићемо лако да је научни метод извршио јак утицај на поље истраживања међународних односа.

Око „Треће велике дебате“ постоји најмање сагласности међу теоретичарима дисциплине међународних односа.² Сукобљене стране овога пута су биле реализам (неореализам), либерализам (неолиберализам) и марксизам (радикалне теорије). По мишљењу неких аутора, долазак феминизма, постструктурализма, критичке теорије, конструктивизма, у ствари „затвара ову дебату и отвара нове расправе које трају и данас.“³ У „четвртој великој дебати“ долази до спора између позитивизма (рационализма) и пост-позитивизма (рефлексивизма), која се потом премешта у поље расправе између рационалистичких праваца са једне, и конструктивизма са друге стране.

Логично би било претпоставити да је у једној дисциплини пожељно имати расправе између њених главних теорија и приступа како би се осигурало да она увек буде жива, будна и спремна да да одговор на било које постављено питање. Непосредна размена мишљења између теоретичара различитих струја доприноси сталном напретку науке у којој ниједна страна нема предност над другима, и где све то, на крају,

² Драган Р. Симић, *Светска политика* (Београд: Факултет политичких наука, Чигоја штампа, 2009), 34.

³ *Ibid.*, 35.

резултира непристрасним и сврсисходним теоријама истраживања међународне стварности. Међутим, то није слика онога што се дешава и што се раније дешавало у дисциплини међународних односа. Заробљене у питањима онтологије, епистемологије и методологије, теорије међународних односа воде неплодне расправе о томе чији је поглед на свет исправнији, заборављајући сврху свог постојања: разумевање, објашњење и предвиђање међународне реалности.

Постоје аутори који сматрају да онтолошка питања не би требало да буду предмет интересовања теоретичара међународних односа, или да бављење њима не доноси апсолутно никакву корист.⁴ Истичу да су од свих емпиријски оријентисаних под-поља политичких наука, међународни односи вероватно најсамосвеснији у филозофском погледу, и најзаинтересованији за стално преиспитивање фундаменталних питања о томе шта би и какво би требало да буде друштвено истраживање. Додају и чињеницу да се толико мало зна о конкретним проблемима, појавама и процесима у међународним односима, и да би питање о филозофским основама науке требало препустити филозофима, а не покушавати да се она реше у оквиру дисциплине међународних односа.

Овакво прагматично виђење дисциплине је врло пожељно примењивати када се ради о испитивању предмета међународних односа, али аутори овог текста сматрају да свака наука и научна дисциплина морају да усвоје одређене критеријуме за процену постојећих теорија и правца развоја или назадовања саме дисциплине. Зато ће, у првом делу овог рада, аутори образложити критеријуме за процену развоја дисциплине два потпуно супротна становишта које дају два теоријска такмаца, Попер и Кун, и трећег, средњег решења које предлаже Лакатош. У другом делу аутори ће се бавити применом метатеоријских критеријума које дају ова три теоретичара на дисциплину међународних односа. У трећем делу аутори ће изложити начин процене напретка у дисциплини и примере неколицине теоретичара који су применили научни прагматизам зарад решавања конкретних проблема и објашњења појава у међународним односима. У закључку ћемо извршити синтезу претходно изнетих аргумената на проблем напретка у дисциплини међународних односа.

⁴ Видети: James Fearon and Alexander Wendt, „Rationalism v. Constructivism: A Skeptical View,” *Handbook of international relations*, eds. Walter Carlsnaes and Beth A. Simmons, 52-73 (London, SAGE Publications: 2002); Samuel J. Barkin, *Realist Constructivism: Rethinking International Relations Theory* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010); Patrick Thaddeus Jackson, „Bridging the Gap: Toward A Realist-Constructivist Dialogue,” *International Studies Review* 6 (2004): 337-352; Robert S. Snyder, „Bridging the Realist/Constructivist Divide: The Case of the Counterrevolution in Soviet Foreign Policy and the End of the Cold War,” *Foreign Policy Analysis* 1 (2005): 55 – 71.

Теоријски дијалог и критеријуми за процену напретка у науци

Поперово научно оповргавање као мерило ваљаности теорије

Попер, Кун и Лакатош су препознали да се научници често уздржавају од одбацивања својих теорија. Уместо тога, када се суоче са супротним чињеницама и доказима, научници обично користе читав низ стратегија како би их спасили, укључујући и њихово “преправљање”. Како можемо испитати теорије и проценити да ли оне представљају напредак у дисциплини или су само средство „крпљења“ рупа насталих новим чињеницама, супротних постављеним теоријама?

Карл Попер је дао врло једноставан одговор на то питање: најпре морамо да начинимо претпоставку, по могућству врло храбру, а затим да трагамо за чињеницама стварности које је оповргавају. Једноставно нагомилавање чињеница за које се чини да нуде потврду постављеној претпоставци нису довољне, јер можда постоји макар и једна чињеница стварности која би ту теорију оповргла. Хиљаде белих лабудова не доказују да су сви лабудови бели, али само један црни лабуд доказује да је почетна претпоставка нетачна. Поперова идеја критичког теста почива на разлици између покушаја да се докаже истина и способности да се докаже неистина. Попер је веровао да је ово последње могуће, али да ово прво није.⁵

Иако се инспирисао прагматизмом и логичким позитивизмом, Попер је одлучио да заузме оригиналну позицију. У *Логици научног открића* тврдио је да није нетачно рећи да је наука само инструмент чија је сврха да предвиди, на основу тренутног искуства, неко будуће искуство, онолико далеко колико је могуће да га контролише. Научна теорија мора бити обликована као универзална тврдња, коју би било ко могао да одбаци на основу искуства. Изводећи импликације које доноси дата теорија и њихово упоређивање са чињеницама је стриктно дедуктиван процес, иако се чини да он иде у индуктивном смеру: од искуствених чињеница ка хипотезама. На овај начин, сматра Попер, решава се познат Хјумов проблем индукције.⁶ Сматрао је да је могуће закључити да

⁵ Карл Р. Попер, *Логика научног открића* (Београд: Нолит, 1973), 3-27.

⁶ *Логички проблем индукције* је дефинисан питањем које је поставио Дејвид Хјум, а које гласи: „Шта је природа оне еволуције која нам потврђује извесно реално постојање и материјалну чињеницу изван присутног сведочанства наших чула или ван података нашег памћења?“. Односно, како је и на основу чега могућно знањем садашњих и датих података донети закључак о ономе што још није дато? (Више у: Славомир Милосављевић и Иван Радосављевић,

су неке тврдње поузданије од других, једноставно зато што објашњавају много више стварних појава и процеса, и зато што су временом одолевале покушајима да буду одбачене. Њихова „добра форма“ објашњава се, једноставно, чињеницом њиховог опстанка. Зато циљ емпиријског метода није да тестира истину у теоријама, већ да их оснажи кроз неуспеле покушаје њиховог одбацивања.

Што више теорија успева да одоли покушајима њеног одбацивања, то постаје чвршћа. Тако она постаје врло поуздан водич за предвиђање будућих догађаја, и теоретичари са великом поузданошћу могу да се надају да она осликава стварне емпиријске правилности. Али, не постоји гаранција да она представља њихову целовиту и потпуно истиниту рефлексију.

Ерол Харис (Errol Harris) је 1970. године објавио значајну, али мало познату књигу *Хипотезе и перцепције*. Њен наслов сугерише да резултати тестова захтевају интерпретацију, и његов текст тако развија аргумент да је наизглед критички тест у најбољу руку проблематичан. Тестови који покушавају да одбаце теорију су вођени против базичних информација које се узимају здраво за готово.⁷ Како можемо да знамо да су те информације валидне? Можда је црна птица од које нам се учинило да је лабуд, у ствари била ћурка.⁸ Ништа није емпиријско и сигурно као што су одавно тврдили Хјум и Кант.

Поставља се питање да ли су ова размишљања релевантна за дисциплину међународних односа? Верујемо да јесу, јер свака теорија мора да се састоји од претходних доказа о истраживачком питању, а теорија која игнорише постојеће доказе је оксиморон.⁹ У овој позитивистичкој перспективи, за коју се залаже и Попер, чињенице су извори теорија и њихове судије. Теорија бива тестирана тако што је суочимо са „тврдим чињеницама емпиријске реалности“. Па ипак, таквих чињеница има бесконачно много. Које чињенице ће бити узете као докази за или против теорије? Због међузависности теорије и чињенице не можемо дати једноставан одговор. Упркос свим тешкоћама тестирања, ми морамо да оценимо теорије како бисмо се отарасили погрешних. Са овим се слажу

Основи методологије политичких наука (Београд: Службени гласник, 2006), 226-238.

⁷ Errol E. Harris, *Hypothesis and perception: the roots of scientific method* (London: Allen & Unwin, 1970), 45.

⁸ Kenneth N. Waltz, "Thoughts about assaying theories," in *Progress in International Relations Theory Appraising the Field*, eds. Colin Elman and Miriam Fendius Elman, vii (Cambridge: MIT Press, 2003).

⁹ *Ibid.*, viii

и Попер и Кун и Лакатош, али се њихове позиције разликују по начину оцене ових теорија.

Томас Кун и логика парадигматских револуција

Куново дело *Структура научних револуција* је и сада, пола века након његовог првог појављивања пред академском јавношћу, ако не полазна, онда свакако незаобилазна литература у разумевању науке и научног мишљења. Реч је о делу које се не бави историјом развоја науке, већ пре проблемима који се јављају у том развојном процесу. У том смислу, његово поимање науке приближава се становишту Михаила Марковића, који је сматрао да “предмет науке нису појаве и процеси стварности, већ проблеми који се у њима јављају”.¹⁰ Кун истражује проблематику коперниканских промена у структури науке тј. промена до којих долази у основним појмовима, ставовима, законима, правилима, аксиомима и теоремама науке. Куновским речником речено, истражује логику и структуру промена парадигми. То питање је мисаони кључ за разумевање „нормалне науке“¹¹ и револуционарних научних преокрета, односно науке уопште.

Промене парадигми управо су круцијално својство научних револуција. Иако један, Куну наклоњени, интерпретатор његовог дела наводи да је Кун у свом раду термин парадигма употребио на 22 различита начина, сам аутор напомиње да термин парадигма има два основна значења. Прво, парадигме су конзистентан скуп уверења, вредности и правила заснивања истраживања која деле чланови једне научне заједнице. Друго, парадигме су део тог скупа на основу кога се развијају не само модел-проблеми већ и модел-решења. У једном случају су парадигме „мапе на путу” које воде научну заједницу у њиховим истраживањима, док су у другом случају парадигме „зорни примери” у решавању научних проблема који се јављају у тим истраживањима.

Кун се пита како долази до смене парадигми и шта значи, свеукупно, за једну научну дисциплину та промена? Одговори и објашњења која даје покрећу велики број епистемолошких и методолошких питања, која се, углавном, односе на карактеристике научног метода у друштвеним наукама и могућности сазнања каузалних односа. Посебно је важно истаћи да се Кун у свом научном опусу, углавном, бавио разумевањем и објашњењем структуре промена у природним наукама. Отуда је посебно

¹⁰ Милосављевић и Радосављевић, *Основи методологије политичких наука*, 171.

¹¹ Под нормалном науком Кун сматра стање одређене науке у којем се сва истраживања у оквиру ње одвијају по правилима преовлађајуће парадигме.

интересантно истражити какве су импликације примене Куновог становишта на друштвене науке, или, што нас посебно занима, на науку о међународним односима. Наравно, морамо истаћи да није реч о примени сваког аспекта његове филозофије науке, већ само оних делова и тврдњи чија се примена на теорије међународних односа доводи у питање, нарочито у епистемолошком смислу.

Пре свега, морамо утврдити како Кун дефинише науку и научне револуције. Нормалну науку Кун дефинише као уобичајено стање науке у којем се истраживања одвијају по правилима једне преовлађајуће парадигме. Са друге стране, научне револуције за Куна су оне "некумулативне развојне епизоде у којима је старија парадигма у потпуности или делимично замењена новом, која је неспојива са том старом".¹² Научне револуције, стога, прекидају акумулативне периоде развоја нормалне науке тиме што инаугуришу нови поглед, нову парадигму. Како би објаснио зашто и како долази до таквих промена, Кун наводи основне одлике нормалне науке: она је по обиму и прецизности веома ограничена; подручја која она истражује су *малена*; циљеви истраживања нормалне науке нису нове врсте појава итд. Из овога произилази да нормалну науку чини "одређивање значајне чињенице, усклађивање чињеница са теоријом и артикулација теорије".¹³

Тако дефинисана нормална наука оставља одређена питања и проблеме ван свог гносеолошког опуса. Управо те карактеристике нормалне науке воде неправилностима у истраживању, а оне последично до преиспитивања нормалне науке, и на крају научним револуцијама. "Пораст неправилности везаних за једну парадигму може временом водити до епистемолошких криза у научној заједници и, уз одређене услове, до промене парадигми".¹⁴ Неправилности су последица ограничених могућности сваке парадигме, а пре свега ограниченог броја проблема и питања са којим једна парадигма може да рачуна као са питањима која је у могућности да реши. И управо онда "када год се догоди – односно када професија не може више да избегне неправилности које подривају постојећу традицију научне праксе – тада почињу необична истраживања која професију воде у најмању руку новом скупу принципа, новој основи за упражњавање науке".¹⁵

Тај нови скуп принципа доводи до научних револуција и потпуног одбацивања прошлог скупа принципа, тако да парадигму у потпуности

¹² Томас Кун, *Структура научних револуција* (Београд: Нолит, 1974), 145.

¹³ *Ibid.*, 77-78.

¹⁴ Patrick T. Jackson and Daniel H. Nexon, "Pragmatic Faults in International-Relations Theory," *International Studies Quarterly*, vol. 53, n° 4 (2009): 909.

¹⁵ Кун, *Структура научних револуција*, 45.

заменењује друга. Након тога, следствено Куновом схватању, нова парадигма и истраживања заснована на њој воде ка нормалној науци. Тиме се процес научних револуција окончава, све до оног тренутка док се не појаве нове неправилности и нови кандидат за парадигму.

Научни истраживачки програми Имре Лакатоша

Када храбра претпоставка доживљава неуспех у критичком тестирању, теоретичар још увек мора да одлучи о импликацијама које треба извући из тог резултата. Лакатош се бавио овим проблемом сматрајући да ни Поперова ни Кунова решења нису добра, јер су превише строга. Његово гесло је: „Ми не можемо да докажемо теорије, али ни да их оповргнемо.“¹⁶ Према Лакатошу, теорија није у стању да одреди чињенице и опажаје који би је одбацили. Ако, како каже Лакатош, ниједна теорија не може бити ни погрешна ни истинита, како би онда теоретичари требало да се понашају? Уместо да реши проблем тестирања теорије, Лакатош се фокусирао на програмске обрте. Како ниједна теорија не може бити потврђена ни одбачена, он покушава да оцени серије теорија које назива истраживачким програмом.

Лакатошев модел научне промене иде даље од Поперовог, тако што мења јединице које се захватају од појединачних теорија ка секвенцама теорија. Он је ове секвенце назвао научно-истраживачким програмима. Они укључују серије теорија које су повезане скупом конститутивних и управљивих претпоставки, и састоје се од четири дела: тврдо језгро, позитивна хеуристика, негативна хеуристика и обруч од помоћних претпоставки.¹⁷ Тврдо језгро укључују фундаменталне премисе научно-истраживачких програма. На пример, једна од тврдых претпоставки неореалистичког истраживачког програма је да су државе, не суб-државе или супра-државни актери, примарни актери међународне политике. Тврдо језгро је заштићено негативном хеуристичком која штити научнике од долажења у контрадикцију са фундаменталним премисама или тврдим језгром. Замена тврдог језгра би резултирала стварањем новог научно-истраживачког програма, зато што тврдо језгро есенцијално дефинише научно-истраживачки програм, а ако се оно промени, и он се мења.

Научно-истраживачки програм такође има заштитни обруч од помоћних хипотеза. Ово су пропозиције које су тестиране, прилагођене и замењене као нов доказ који се узима у обзир. На пример, у неореалистичком истраживачком програму научници разликују две верзије овог

¹⁶ Waltz, “Thoughts about assaying theories”, xix.

¹⁷ Imre Lakatos, “The Methodology of Scientific Research Programmes,” *Philosophical Papers* Vol. 1 (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 47-58.

заштитног обруча: дефанзивни реализам, у коме државе максимизирају своју безбедност бранећи статус кво, и офанзивни реализам, по коме државе то раде да би максимизирале моћ.¹⁸ Замена једног скупа помоћних хипотеза другим ствара интрапрограмски проблемски обрт и само заштитни обруч, а не тврдо језгро, бива промењен. Интрапрограмски проблемски обрт треба предузети у складу са програмском позитивном хеурстиком, тј. скупом сугестија или назнака које воде развој одређених теорија у оквиру програма. На пример, позитивна хеуристика неореалистичког истраживачког програма би укључивала сугестију да научници праве предвиђања о међународној политици као на пример: да равнотежа тежи да створи међународни систем, или да су мултиполарни системи спремнији на рат него биполарни.¹⁹

Упркос негативној хеурстици, научници некада развијају нове теорије које се мешају у тврдо језгро, стварајући на тај начин нов истраживачки програм кроз интерпрограмски проблемски обрт. Интерпарадигматски прелаз је онај који, супротно негативној хеурстици, мења елементе тврдог језгра, и тако се помера од једног програма ка другом. И интерпрограмски и интрапрограмски проблемски обрт се суочавају са истим проблемом који су идентификовали и Попер и Лакатош: *Како можемо рећи да ли су ови теоријски захвати само дефанзивни потези усмерени на доказе који их оповргавају, или се ради о правом напретку?*

Лакатош је тврдио да оно што се сматра прогресивном новом теоријом мора да предвиди нове чињенице. Ако не, нове теорије су само *ad hoc* карактера, а истраживачки програм је дегенеративан. Лакатошев приступ се често доводи у супротност са приступом Томаса Куна, чија теорија научног развоја види научну промену као револуционарну и нерационалну, која се састоји од читаве замене једног доминантног мишљења о функционисању света (парадигма), другачијом. Супротно Куну, Лакатош је одбио становиште да један истраживачки програм може да контролише научну дисциплину у било ком датом времену, или да одлука да се одбаци стари истраживачки програм и прихвати нов није базирана на рационалној замени. Он је, уместо тога, тврдио да би истраживачке програме требало процењивати на бази рационалних критеријума: њихове способности да успешно стварају предвиђања нових чињеница која су праћена емпиријским доказом.

Лакатош је одредио експлицитна правила да ли такви прелази стварају напредак. Оно што је нужно за схватање Лакатошевих мерила је схватање „нових чињеница“ У неповољном (degenerative) истраживачком

¹⁸ Colin Elman and Miriam Fendius Elman, "Appraising Progress in International Relations Theory," in *Progress in International Relations Theory*, eds. Colin Elman and Miriam Fendius Elman, 15 (Cambridge: MIT Press, 2003).

¹⁹ *Ibid.*, 16.

пројекту, нове теорије једино чувају програм од доказа који га одбацују и ништа друго. Са друге стране, прогресивни истраживачки програми су они који нуде додатни садржај предвиђајући или емпријски ојачавајући неком непознатом, неочекиваном или неупотребљеном чињеницом.

У одређивању да ли је проблемски обрт прогресиван или неповољан (**degenerative**), проталице Лакатошеве методологије се најчешће ослањају на три различите дефиниције *ad hoc* претпоставки: *ad hoc1* које се односи на теоријски правац који ствара нова предвиђања у поређењу са својим претходницама, *ad hoc2* када ниједно ново предвиђање нове теорије није у ствари било доказано емпиријским долазом и *ad hoc3* који се односи на ситуацију у којој помоћне хипотезе бивају промењене на начин који није у складу са духом позитивне хеуристике програма. Интра-програмски обрт се процењује на основу сва три *ad hoc* критеријума. Интерпрограмски обрт треба да избегне да буде *ad hoc1* или *ad hoc2*.²⁰

Најважнији елемент Лакатошеве методологије је дефиниција да добра наука захтева много више од једноставног спасавања теорије када је окруже неогдговарајући докази. Проблемски обрти морају бити теоријски прогресивни и стварати предвиђања нових чињеница или последица, јер објашњење ствари које већ знамо је јефтин успех. Лакатош захтева нова предвиђања зато што је „лако начинити теорију проверљивом ако неко већ зна како ће се тест завршити. Ако је теорија Т тренутно прихваћена и настане неки нов доказ е који није био предвиђен теоријом Т, онда је уопште тривијално лако користити Т и е како би настала нова теорија Т1“.²¹

То не значи да поправке уперене на решавање аномалија постају аутоматски дегенеративне. Према Лакатошу, нема ничег погрешног у проблемским обртима створеним да попуне дискрепантне чињенице, све догле док оне стварају и нова предвиђања. Али проблемски обрт мора да чини више од једноставног предвиђања нових чињеница. Та предвиђања морају бити емпиријски тестирана и ако не издрже овај тест проблемски обрт постаје *ad hoc*. Како би били сигурни да ли је нека претпоставка *ad hoc*, дегенеративна или прогресивна, у међународним односима морамо одредити датум новим предвиђањима и донети одлуку о томе колико дуго чекати на емпиријску потпору бар једне од предвиђених нових чињеница које су створене овим проблемским обртом. Датирање настанка научних истраживачких програма и његове серије проблемских обрта није увек лако. На пример, ако неко покуша да датира зачетак реалистичког истраживачког програма, имао би дилему да ли да започне од Тукидида или Моргентауа. Лакатош бележи да не би требало да будемо сувише

²⁰ Ibid., 26.

²¹ Ibid., 27.

нестпрљиви и да не захтевамо тренутну одлуку. Научници не би требало да брзо одреде неки проблемски обрт као неповољан само ако његове предвиђене нове чињенице нису још потврђене.

Примена метатеоријских критеријума у дисциплини међународних односа

У свом тексту *Оповргавање и методологија научних истраживачких програма*, Лакатош се придружио дебати између Попера и Куна о томе како се наука развија. Попер је сматрао да, како би наука напредовала, истраживачи морају да формулишу претпоставке тако да им дозволе да буду суочене и оповргнуте емпиријским чињеницама. Оповргавање, међутим, није довољно како би се наука разликовала од онога што наука није. Попер је признао да научници могу да начине само тривијалне промене у својим хипотезама како би избегли неподударање са емпиријским доказима, али то не значи да ту постоји напредак. У складу са тим, он је појачао критеријуме за оповргавање са „методолошким правилом које забрањује да прва помоћна претпоставка постане аутоматски нова теорија“.²²

Свеобухватна примена Поперових метатеоријских критеријума само би донела релативизацију у ионако слабо развијену дисциплину међународних односа. Њен предмет је толико сложен, вишеслојан, под утицајем толико много фактора да је просто немогуће одбацити било коју њену теорију само на основу једне чињенице. Узмимо пример теорије демократског мира и њене претпоставке да демократске земље међусобно не ратују. Постоји огроман број примера из новије и старије историје међународних односа који потврђују ову теорију, али и неколико изузетака, као што је Сицилијанска експедиција Атине на Сицилију (415-413. пре нове ере), Шпанско-амерички рат (1898), Француско-тајландски рат (1940), Каргилски рат између Индије и Пакистана (1999). Изузимајући питање правог демократског карактера страна у овим сукобима, примена Поперових критеријума на основу само једног случаја довела би до потпуног одбацивања теорије демократског мира. А то не би било пожељно, јер ова теорија, у заиста великом броју случајева пружа важна објашњења за разумевање узрока избијања сукоба и, што је још важније, њихово предвиђање.

Упркос напорима бројних теоретичара да дискредитију реализам као прогресиван теоријски истраживачки програм међународних односа, њега је немогуће одбацити само на основу неколико чињеница које му не иду у прилог. Џон А. Васкез (John A. Vasquez) је био најгласнији

²² Ibid., 28.

критичар реализма, сматрајући га дегенеративним приступом због његовог сталног одбијања да коначно и трајно дефинише своје почетне позиције (тврдо језгро) и усвајања помоћних претпоставки за саставне делове теорија како би се попуниле „емпиријске празнине“. Међутим, упркос напорима да се докаже супротно, реализам ипак остаје снажна струја разумевања међусобних односа и понашања међународних актера и представља основу за креирање спољних политика бројних држава. Поперови критеријуми, како је то приметио Лакатош, сувише су строги и њиховом праволинијском применом настала би права пустош у дисциплини међународних односа.

Куново виђење развоја науке веома је дискутабилно, посебно ако се примени на науку о међународним односима, па и било коју другу друштвену науку или научну дисциплину. Више је противречних чинилаца између Кунове филозофије и науке о међународним односима. Како бисмо указали на те чиниоце разликовања, ваљало би изнети одређене Кунове претпоставке за које он сматра да су универзално важеће када је реч о науци. Након тога ћемо кроз епистемолошку, методолошку и теоријску основу науке о међународним односима видети да ли је Кунова филозофија науке применљива и ван „породице“ природних наука. Питање које се намеће у процесу читања Куновог дела је: *Да ли је Кунов поглед на науку одржив и постојан када се примени на друштвене науке, и, знатно уже, на науку о међународним односима?* На први поглед, чак и без дубље анализе, чини се да није. Ипак, тек дубља анализа може образложити такав полазни став.

Прва и основна, пре свега методолошка, критика Куновог становишта јесте инсистирање на монополистичком и аутономном положају једне парадигме, која дефинише и води истраживања нормалне науке. Кун истиче да се научне револуције „завршавају тоталном победом једног од два победничка табора”.²³ Такво полазиште негира могућност истовременог постојања две или више парадигми. Међутим, теоријски фондус науке о међународним односима не чини само једна парадигма или теорија. Напротив. Чини се да је основна карактеристика те науке, као и других друштвених, пролиферација, односно, паралелно постојање више парадигми. У периоду заснивања науке о међународним односима сматрало се да постоје два основна приступа, односно две школе мишљења: реализам и идеализам. Данас, уз мања или већа размимоилажења теоретичара, таксативно можемо наборјати више теорија које постоје паралелно: реализам, либерализам, конструктивизам, марксизам, постмодернизам, критичке теорије, феминизам итд. Све оне нам могу

²³ Кун, *Структура научних револуција*, 229.

служити, на различите начине и уз различите претпоставке, разумевању међународне политике.

Други проблем са Куновим становиштем надовезује се на поменуту аутономност и посебност сваке парадигме. Наиме, Кун се експлицитно изјашњава да се у процесу научне револуције рађа нова парадигма која је категорички неспојива са старом. Може бити истина, и обично јесте, да нова парадигма полази од потпуно нових становишта. Али мало је вероватно да са претходним или онима које око ње већ постоје не дели неку заједничку претпоставку. Ако узмемо у обзир реализам, либерализам и марксизам, видећемо да сва три приступа, ма колико била различита, имају неке заједничке рационалистичке претпоставке. Отуда оне и спадају у рационалистичке теорије. Иста је ситуација и са постмодернизмом, феминистичком теоријом и критичком теоријом, које због одређеног скупа заједничких особина спадају у рефлексивистичке теорије. Иако је јасно да постоје разлике између ових теорија, оне имају мноштво заједничких претпоставки. Њихово диференцирање често је и последица “теоријске борбе за опстанак”, у којој теорије морају да негирају конкуренцију како би опстале. Међутим, међу њима је најчешће много позајмљивања. Разлог за то треба потражити у чињеници да се нове парадигме и њихови ствараоци у процесу настанка, логично, ослањају на већ постојећи фонд верификованих научних сазнања и исте или сличне групе чињеница. Отуда је тешко прихватити Кунов став да су парадигме међу собом неспојиве, јер иако се разликују, већина њих има заједничких елемената.

Трећи се проблем односи на становиште да се парадигме не могу кориговати док је наука у кумулативном, нормалном стању. Како Кун сматра, парадигма нормалне науке носи са собом и модел-проблеме и модел-решења. То значи да је у оквиру ње дефинисано која питања је могуће истраживати и какве резултате можемо очекивати. Како је то поље, међутим, својеврсни „сазнајни теснац“, временом се умножавају питања и проблеми који се не могу решити применом дате парадигме. Кун сматра да је једина последица акумулације таквих проблема израстање нове парадигме. Међутим, иако то може бити случај, он не уважава могућност унапређивања теорије, што је веома дискутабилно. Кун тврди да “нормална наука не тежи никаквим новитетима”.²⁴ То значи да се парадигма, која дефинише нормалну науку, бави само оним што је за њу уобичајено, док све оно што је *новит* и реткост оставља по страни, акумулирајући тако своје немогућности. Наука се, баш супротно, увек бави оним што је ретко, а не оним што је уобичајено. Научно мишљење је оповргавање и доказивање, а не непрестано извођење већ потврђеног и познатог.

²⁴ Ibid., 99.

Када је реч о теоријама међународних односа, и површном познаваоцу те области јасно је да је доминантнији процес “дотеривања” теорија него јављање нових, при чему последице дотеривања нису занемариве. Узмимо за пример реализам и марксизам. Реалистичка теорија се развијала прилагођавајући се времену, али и новим претпоставкама. Отуда имамо класични реализам (Е. Х. Кар); либерални реализам (Х. Бул); неореализам, у оквиру којег се развило неколико праваца: офанзивни (Џ. Миршајмер), дефанзивни (С. Волт), структурални (К. Волц); и, на послетку, постоји неокласични реализам (Р. Швелер). Слично је и са марксистичком теоријом у међународним односима која се на различити начин развијала код К. Маркса, А. Грамшија, И. Волерстина, Б. Ворена и Џ. Розенберга. Јасно је да неправилности у функционисању једне теорије, притисак које на њу врше друге теорије и нови скуп чињеница доводе како до настанка нових парадигми, тако и до унапређивања старих.

Четврти проблем односи се на Куново становиште да, при појави нове парадигме, научници раде у потпуно новом свету, са новим скупом чињеница и новим претпоставкама усмереним на решавање нових проблема. Чињеница је, ипак, да су се нове теорије бавиле различитим, сличним, али и истим проблемима међународних односа. То су углавном основна питања, попут оних о узроцима и последицама анархије у међународним односима, узроцима ратова, достизања безбедности итд.

На ово питање надовезује се оно о односима међу парадигмама. Шта се дешава када криза прође? Кун сматра да стару, побеђену парадигму замењује нова. Ипак, узмимо за пример однос реализма и конструктивизма. Реализам, иако водећа теорија међународних односа, у једном историјском тренутку посустао је услед лошег односа теорије и праксе. Циљ сваке теорије је, наиме, да опише, предвиди и да савет. Реализам није запао у кризу само због тога што није успео да предвиди крај Хладног рата, “захуктавање глобализације [...] и ширење замисли о безбедности на нове нивое и димензије”.²⁵ Предвиђање у политичким наукама изузетно је тежак посао. Поред тога, проблем са реализмом био је и тај што је, услед променљиве природе међудржавних односа, реализам доказао веома мали број хипотеза. У то време, у позадини поменутог процеса развијао се конструктивизам. Осим што је постао веома популаран у научној заједници, у први мах, дао је и одговоре на питања која реализам никако није успевао да разуме, као што су крај Хладног рата, проналажење *modus vivendi* у пост-хладноратовском анархичном систему, увећани значај економије, културни и цивилизацијски сукоби. Али, шта се потом десило? По Куновој логици, социјални конструктивизам би преузео примат и истиснуо би реализам. Али, по свему судећи, изгледа

²⁵ Симић, *Светска политика*, 34.

да је Кунова логика непостојана када је реч о науци о међународним односима. У прилог томе иде и чињеница да се веома брзо, пошто се слегла „догађајна прашина” након Хладног рата, испоставило да реализам и даље даје одговоре које нам најбоље могу објаснити како старе проблеме, тако и појаве које су остале иза те прашине, броделовским речником речено. Пре свега, то се односи на доминанту улогу моћи у међународним односима, велики број ратова, проширивање НАТО савеза, успон Кине итд. Такав ток свакако није предвиђен Куновим делом, у којем научна револуција у суштини значи умирање старе и рађање нове парадигме.

Попер је снажно критиковао овај Кунов поглед на науку. Попер је веровао да друштво толерише неслагање и да баш зато што је научна заједница изложена вишеструком критицизму, она представља најбољи пример отвореног друштва. То је потпуно супротно Куновој тврдњи да је наука, заправо, ни мање ни више од онога што моћ каже да јесте.

Лакатош је имао сличне бриге и желео је да развије теорију научних метода која је довољно суптилна да се носи са детаљима стварне историје науке, а опет и довољно рационалистичка да се одупре политичким опасностима које помиње Кун. Лакатошево решење позајмљује елементе и од Попера и Куна, али његов приступ се често доводи у супротност са оним Куновим, чија теорија научног развоја види научну промену као револуционарну и нерационалну, и која се састоји од читаве замене једног доминантног мишљења о функционисању света другачијом парадигмом.

Супротно Куну, Лакатош је одбио становиште да један истраживачки програм може да контролише научну дисциплину у било ком датом времену, или да одлука да се одбаци стари истраживачки програм и прихвати нов није базирана на рационалној замени. Управо Лакатошева методологија доказује почетну претпоставку аутора овог рада – да су револуције у теорији међународних односа немогуће, непотребне и крајње неплодотворне.

Његови методолошки критеријуми за процену напретка у оквиру самих истраживачких програма су више него корисни и требало би их користити у дисциплини међународних односа, јер остављају довољно простора теоретичарима да провере постављене помоћне хипотезе и да их, на крају, уврсте у свој истраживачки програм. Међутим, они не могу бити од користи када процењујемо напредак у самој дисциплини међународних односа. Напретка у овој дисциплини нема и неће га бити све докле док не почне права размена позиција између њених завађених теорија, парадигми и истраживачких програма. Неопходно је да се све оне „издигну“ изнад својих онтолошких и епистемолошких оквира и изађу

испред зидина својих „парадигматских двораца“²⁶ како би могле да сагледају ширу слику огромног предмета дисциплине каква је дисциплина међународних односа.

Напредак у дисциплини међународних односа

Процену напретка у оквиру дисциплине међународних односа треба вршити на основу доприноса који њене теорије, приступи, парадигме и истраживачки програми дају на пољу решавања конкретних проблема међу државама, разумевању њиховог понашања и међусобних односа, као и предвиђању будућих догађања.

Оно што је битно нагласити је чињеница да је сваки приступ међународним односима ограничен својим фокусом, опажајним пољем, и зато ниједан постојећи приступ није сам по себи довољна основа за истраживање појава у међународним односима, које су по својој природи врло сложене и са вишеструким последицама. Зато је исправан став не давати предност једном приступу на уштрб другог, нити заговарати стварање новог, и у истраживању радије бити вођен методом него парадигматским проблемима које сваки приступи са собом нужно носе.

Наравно да се не препоручује потпуно напуштање онтолошких и епистемолошких расправа, већ једноставно да се заузме један прагматичан став и да се ова питања не мешају са питањима стварних појава и проблема у међународним односима. Између различитих приступа постоје поља преклапања, поља врло јасних компатибилности, али и поља јасних разлика. Један приступ, ако се правилно дефинише, може да оснажи, али никако да потчини други.

„Разговор“ између теорија стидљиво је започео почетком овог века, а највећи пробој доживео је либерално-конструктивистичком сарадњом у области разумевања и објашњења настанка и функционисања Европске уније у делу Ендруа Моравшчика (Andrew Moravcsik). Досадашњи радови који су користили реалистичко-конструктивистичку синтезу као полазну теоријску основу за своја истраживања углавном су се бавили анализама спољних политика једне државе, те се фокусирали на конкретну државу или проблем у међународним пословима. Међу пионирима налази се Шнајдеров текст *Bridging the Realist/Constructivist Divide: The Case of the Counterrevolution in Soviet Foreign Policy at the End of the Cold War*, објављен 2005. године, који покушава да премости теоријске разлике реализма и конструктивизма на примеру краја Хладног рата. Аутор разматра креирање стратегије која обухвата и структуралне и волунтаристичке приступе. На самом почетку, Шнајдер истиче да су

²⁶ Barkin, *Realist Constructivism: Rethinking International Relations Theory*, 1.

реалисти у праву када тврде да је Горбачов извршио реформу спољне политике првенствено из инструменталних разлога, као покушај оживљавања посрнуле економије. Међутим, наглашавајући материјалне факторе ове промене, реалисти одлазе у детерминизам. Са друге стране, истина је да пажња усмерена на идеје, аутономију и транснационалне актере које истичу конструктивисти, никако не би требало да пренебрегне чињеницу да је Совејтски Савез тада био суочен са катастрофалним економским падом, стагнацијом, и, на крају, завршио постојање распадом. Оно што су конструктивисти јасно подвукли на примеру краја Хладног рата, јесу нови фактори међународне политике: заједничка безбедност, друштвена теорија идентитета, промена система. Шнајдер мири ова два приступа, стварајући стратегију зависну од пута (*path-dependent strategy, sentier de dépendance*),²⁷ која мири структуру и аутономију кроз институције. Он показује како је разумевање повезаности између спољне политике и претходне револуционарне прошлости СССР-а помогло Горбачову да спроведе своју сопствену противреволуцију у спољној политици.²⁸

Селина Кан (Selina Khan) анализира спољну политику Сједињених Америчких Држава према Пакистану и Индији у теоријском контексту конструктивистичке и реалистичке мисли, коју сама покушава да обликује. Она разматра три велике теме које су заједничке у односу Америке и према Индији, као и према Пакистану: а) нуклеарно наоружање, б) снабдевање обе земље конвенционалним војним наоружањем од стране Америке и в) улога Сједињених Држава у економијама Индије и Пакистана. Ауторка, са једне стране, закључује да су односи између Америке и Пакистана засновани претежно на конструктивистичким принципима, са врло мало краткорочне реалистичке хармоније. Са друге, потпуно супротно, односи Америке и Индије су дугорочно засновани и на реалистичким и конструктивистичким принципима, што заједно води до дијаметрално супротног односа Сједињених Држава према Индији и према Пакистану.²⁹

Андреј Циганков (Andrei P. Tsygankov) и Метју Тарвер-Валкист (Matthew Tarver-Wahlquist) у тексту *Duelling Honors: Power, Identity and*

²⁷ *Стратегија зависна од пута* (path-dependent strategy) објашњава како су одлуке које неко донесе у датој прилици ограничене одлукама које је тај неко донео у прошлости, иако те прошле околности можда нису више релевантне.

²⁸ Robert S. Snyder, „Bridging the Realist/Constructivist Divide: The Case of the Counterrevolution in Soviet Foreign Policy and the End of the Cold War,” *Foreign Policy Analysis* 1 (2005): 55–71.

²⁹ Selina Adam Khan, *The realist/constructivist paradigm: U.S. foreign policy towards Pakistan and India*, Islamabad: Institute of Strategic Studies, http://www.issi.org.pk/publication-files/1298970931_92329003.pdf (15.10.2011.), 1-37.

the Russia-Georgia Divide, објављеном 2009. године, испитују обрт у Руској спољној политици према Грузији, од „Револуције ружа“ у Грузији 2003. године. Наглашавајући моћ и безбедност као објашњења за понашање Русије, аутори се такође баве и чашћу и престижом. По њима, престиж је, у овом случају, релационалан и представља резултат перцепције Русије о везама између ње и западних држава, а част игра одлучујућу улогу у ставу Грузије према њеном северном суседу. Цела Кавкаска област постаје тако арена симболичких атрибута моћи између већих држава, које имају способност да остваре утицај у региону. Аутори врло успешно приказују користи и ограничења традиционалних објашњења спољне политике у сукобу Русије и Грузије, и баве се формулисањем могућих начина да се у будуће спречи избијање билатералних сукоба.³⁰

Ким МекКешни (Kim McKechney) у својој мастер тези под називом *Canada's Military Intervention in Afghanistan: Combinin Realism and Constructivism in the Analysis of Canadian Foreign Policy Decision-Making*, истражује четири кључне одлуке премијера Канаде о војном ангажману у Авганистану 2001. године. Често се тврди да се понашање премијера Канаде по питањима спољне политике најбоље може разумети потребом да се створи компромис између два сукобљена захтева: политичке потребе да се одговори на нормативне жеље анти-америчке и мирољубиве популације и потребе да се задовоље амерички безбедносни захтеви да би се заштитили канадски витални економски интереси. Ова два захтева су успешно заједно опстајала све до 2006. године, када су се знатно повећале канадске војне жртве у Авганистану. Аутор поставља две тврдње о томе како су ова два захтева опстајала. Једна је да канадски миротворачки наратив није ни изблиза толико моћан и монолитан, како се то често претпоставља, а друга да су прошле политичке одлуке извршиле велики утицај на будуће и управиле одлучивање у правцу наставка канадског војног ангажмана у Авганистану.³¹

Поље међународних односа које, на жалост, још увек није покривено радовима са реалистичко-конструктивистичким теоријским полазиштима, поље је истраживања узрока међународних сукоба. Постоји врло мало фундаменталних разлога за претпоставку да је рат искључиво резултат недемократске власти или дубоких социјалних сукоба, или да је узрок рата поремећена равнотежа снага, неразвијене међународне инс-

³⁰ Andrei P. Tsygankov and Matthew Tarver-Wahlquist, "Duelling Honors: Power, Identity and the Russia-Georgia Divide," *Foreign Policy Analysis* Vol. 5 Issue 4 (October 2009): 307-326.

³¹ Kim McKechney, „Canada's Military Intervention in Afghanistan: Combinin Realism and Constructivism in the Analysis of Canadian Foreign Policy Decision-Making,” Thesis for Master of Arts, University of Saskatchewan, (Summer 2009), <http://summit.sfu.ca/item/9567> (15.10.2011.).

титуције, или, једноставно, само утицај идеја. Свеобухватно разумевање неког сукоба захтева солидаран рад теорија и приступа у међународним односима, а претпоставка је да нарочито реалистичко-конструктивистичка синтеза може дати плодне резултате у овом пољу. Њена заснованост у логици друштвеног, историјској неизвесности и рефлексивности представља идеалну почетну тачку за истраживање узрока сукоба. Она истраживача „спасава“, најпре од теоријског лутања и амбиције распетљавања чвора различитих приступа у међународним односима, а потом и од свих оних грешака које се обично дешавају при истраживању узрока сукоба: једностраности, субјективности, превеликог ослањања на историју, тражења „вечних“ и непроменљивих узрока рата, „пришивања“ кривице за избијање рата „грешки у коду“ или урођеној насилности нације и слично. Аутономија актера и логика међусобног успостављања актера и структуре пажњу усмерава на оно што се нарочито занемарује код истраживања узрока ратова: утицај политичких вођа, руководства и саветодавних тела, њихових потреба за признањем, погрешне перцепције, идентитетне, симболичке и емоционалне димензије и узроци рата.

Закључак

Научне револуције у дисциплини међународних односа су немогуће због сложености предмета истраживања какав је међународна стварност, а и када би биле могуће, оне не би биле плодотворне, јер би довеле до потпуног разарања и научне пустоши у оквиру дисциплине. Поперово научно оповргавање је превише строг критеријум за процену ваљаности теорија, јер један изузетак аутоматски значи одбацивање целе теорије која је до тог тренутка нудила врло добра објашњења и предвиђања. Кунова логика парадигматских револуција нуди замену једног начина мишљења другим, што се већ пуно пута показало погубним и у теорији и у пракси међународних односа. Лакатошеви истраживачки програми су пожељни када се процењује напредак у оквиру самих теорија (истраживачких програма), али недовољни када се ради о напретку у оквиру целокупне дисциплине међународних односа.

Тренутно, у овој дисциплини нема напретка, јер је њена историја, сачињена од четири „велике дебате“, суштински погрешна, наводећи читаоца на помисао да између њих заправо постоји конструктивна расправа, размена мишљења, међусобно разумевање, уважавање и испомагање. Напротив, њене теорије, парадигме и истраживачки програми су „ушанчени“ иза својих почетних онтолошких и епистемолошких позиција, неспособне да сагледају ширу слику међународних односа. У последњих неколико година долази до промене свести код неколицине теоретичара међународних односа, који прихватају позицију научног прагматизма

при примени различитих теорија и приступа истраживању међународних односа. Аутори овог текста позивају и остале теоретичаре да се у великом броју приклоне оваквом начину размишљања, уз неговање филозофских проблема: онтологије, епистемологије и методологије, али не у циљу теоријског надметања, већ усмерено ка решавању конкретних проблема, разумевању односа и понашања међу државама и предвиђању појава у међународним односима.

Литература:

- Кун, Томас. *Структура научних револуција*. Београд: Нолит, 1974.
- Милосављевић, Славомир и Иван Радосављевић. *Основи методологије политичких наука*. Београд: Службени гласник, 2006.
- Попер Р. Карл, *Логика научног открића*. Београд: Нолит, 1973.
- Симић Р., Драган. *Светска политика*. Београд: Чигоја штампа, 2009.
- Elman, Colin i Miriam Fendius Elman (eds.). *Progress in International Relations Theory*, Cambridge: MIT Press, 2003.
- Fearon, James and Alexander Wendt. „Rationalism v. Constructivism: A Skeptical View”, in *Handbook of international relations*, eds. Carlsnaes, Walter and Beth A. Simmons, 52-73. London: SAGE Publication, 2002.
- Harris E., Errol, *Hypothesis and perception: the roots of scientific method*. London: Allen & Unwin, 1970.
- Jackson, T. Patrik and Nexon, H. Daniel. “Pragmatic Faults in International-Realtions Theory”, *International Studies Quarterly*, vol. 53, n° 4, 2009.
- Lakatos, Imre. “The Methodology of Scientific Research Programmes.” in *Philosophical Papers Volume 1*, 47-58. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Tsygankov, Andrei P. and Matthew Tarver-Wahlquist, “Duelling Honors: Power, Identity and the Russia-Georgia Divide,” *Foreign Policy Analysis* Vol. 5 Issue 4 (October 2009): 307-326.
- Wight, Martin. „Why is there no International Theory?.” in *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, eds. Butterfield, Herbert and Martin Wight, 17-34. London: Allen&Unwin, 1966.

Summary

Marina Ilić
Nikola Jović

**Scientific revolutions: Popper, Kuhn, Lakatos
and the discipline of international relations**

Key words: *falsification, revolutions of paradigms, scientific research programs, international relations, international conflicts, progress*

Authors attempt to assess the usefulness of Popper's scientific refutation, Kuhn's concept of paradigmatic shifts and Lakatos' scientific research programmes in the discipline of international relations and discuss their validity in evaluating the progress within it. The aim is to show that the first two concepts are not relevant to the science that investigates such a complex field such as international relations, and that the third can be used to monitor progress in the theories themselves (research programmes), but not at the level of the entire discipline. Our view is that the scientific revolutions in international relations are unsustainable, harmful and do not bring a benefit to the discipline of international relations which has a very compound subject of research.